

EDUSKUNNAN VALIOKUNTIEN PUHEENJOHTAJAT JA VARAPUHEENJOHTAJAT

Kyösti Pekonen

1. Johdannoksi

Poliittista johtajuutta on tutkittu viime aikoina paljonkin. Keskeisenä kysymyksenasetteluna on ollut, mistä johtajat tulevat ja kuinka he ovat päässeet vaikutusvaltaiseen asemaansa. Näillä sosiaalisen taustan analyyseilla on kyllä saatu paljon vertailevaakin aineistoa, mutta tiedon kasautuvuus on ollut vähäistä. Tämä on seurausta tutkijoiden lähtökohtien erilaisuudesta.¹

Vertailtavuus tarkoittaa lähinnä sitä, että empiirinen tutkimus on useimmiten keskittynyt vain johtajiin itseensä, heidän taustaansa, luonteenpiirteisiinsä jne. Kuitenkin tiedetään, että yksilön ominaisuudet riippuvat suurelta osin yhteisön rakenteesta (kulttuurista, normeista, kehitystasosta jne.). Lisäksi tilannetekijöillä tai kulloisillakin olosuhteilla, joissa valinnat tapahtuvat, saattaa olla oma vaikutuksensa valinnan tulokseen. Näin ollen tiedon kasautuvuus on rajoittunut jo lukemattomissa tutkimuksissa vahvistettuun tosi-seikkaan, että mitä korkeampi sosiaalinen asema (verrattuna tutkittavan yhteisön vastaavaan jakautumaan) yksilöllä on, sitä paremmat edellytykset hänellä on saavuttaa paikka poliittisessa johtajistossa (esimerkiksi edustajuus kansanedustuslaitoksessa).

Käsittääkseni tämä tendenssi on tullut niin usein ja varsin perustellusti toteennäytetyksi, että pelkästään tämän seikan uudelleen vahvistaminen jonkin ennen kartoittamattoman instituution suhteen on tarpeetonta. Valikoitumistendenssin pitäisi olla pikemminkin jo tutkimuksen lähtökohta kuin lopputulos. Toisin sanoen, jos teorianmuodostukseen pyritään valikoitumisprosessia tutkimalla, olisi aika siirtyä kartoittamaan valikoitumisprosessissa vaikuttavia rakenteellisia seikkoja, jotka viime kädessä sanelevat ketkä tulevat valituiksi ja miten poliittiset johtajat valitaan. On selvítettävä mitkä rakenteelliset tekijät ovat omiaan vahvistamaan tai heikentämään suuntausta, missä hyvällä sosiaalisella asemalla on niin ratkaiseva merkitys valintaprosessissa ja mitä seurauksia havaitulla valikoitumisilmiöllä voi olla?

2. Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkimuksen yleiseksi lähtökohdaksi voidaan ottaa vaikkapa länsimaiseen demokratiakäsitykseen olennaisesti kuuluvat lausumat: kansanedustuslaitoksen pitäisi olla pienoiskuva kansasta, kaikilla yhteisön jäsenillä tulee olla samat mahdollisuudet saavuttaa tiettyjä poliittisia luottamustehtäviä jne. Yhteistä näille ja muille vastaavanlaisille lausumille on se oletus, että kansanedustuslaitos edustaa (kansan luottamusta nauttivana elimenä) kansaa. Edustaminen taas tarkoittaa sitä, että kansan keskuudessa vallitsevien ristiriitojen ja vastaavasti yhtäläisyyksien tulisi esiintyä myös edustuslaitoksessa. Kuten edellisestä voikin jo huomata, kansanedustuslaitoksen edustavuus on länsimaisen demokratiakäsityksen ja varsinkin ns. pluralistiseen demokratiaan uskovien kannalta keskeinen ongelma. Sosialistisissa valtioissa tämänluonteisen ongelman teoreettinen merkitys ei ole sama kuin länsimaissa.

Useissa tutkimuksissa on jo todistettu, että kansanedustuslaitokset eivät yleensä ole pienoiskuvia kansasta, vaan valintaprosessissa menestyvät hyvässä sosiaalisessa asemassa olevat paremmin kuin huonommassa asemassa olevat.² Tämä suuntaus on voimassa kaikilla tasoilla. Esimerkiksi valittaessa ehdokas-ehdokkaita, edelleen ehdokkaita ja kansanedustajia.³ Sosiaalisen aseman merkitys valintaprosesseissa näyttää tutkimustuloksista päätellen olevan kokonaisvaltainen ilmiö, joka ilmeisesti vaikuttaa kaikkialla yhteiskunnassa. Nyt ongelmana on kuitenkin vain kartoittaa niitä politologisesti kiintoisia rakenteellisia tekijöitä, joilla oletettavasti (oletukset perustuvat aikaisempiin tutkimustuloksiin) on merkitystä poliittisten johtajien valintaprosessissa.

Tutkimusyksikköinä ovat eduskunnan valiokuntien puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat 1907—1963. Aineiston rajaamisella eduskunnan valiokuntien puheenjohtajiin ja varapuheenjohtajiin on katsottu olevan hyötyä monessakin suhteessa. Vain puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat rekrytoidaan suhteellisen suljetussa systeemissä (valintaan mahdollisesti vaikuttavat rakenteelliset seikat ovat siten helpommin rajattavissa), aineistosta tulee kohtalaisen pieni ja helpommin käsiteltävä, ja tarkasteltava ajanjakso voidaan ottaa riittävän pitkäksi mahdollisen muutoksen selville saamiseksi.

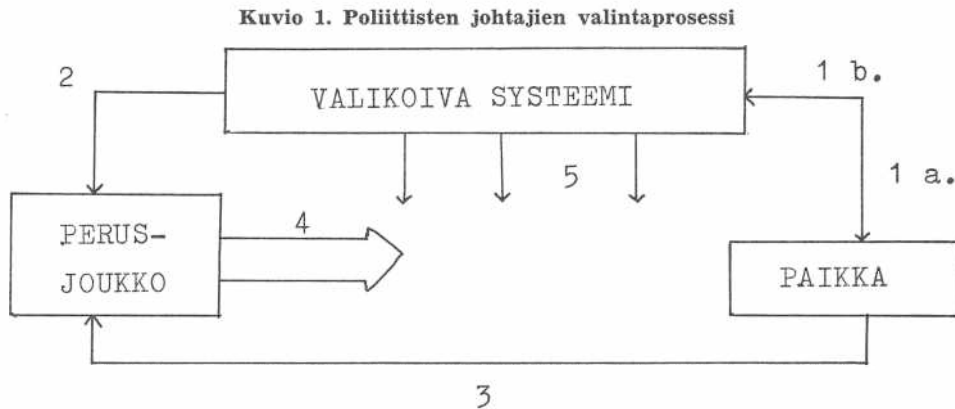
Tämän tutkimuksen tehtävät ovat seuraavat: a) Valintaprosessissa mahdollisesti vaikuttavien rakenteellisten tekijöiden nimeäminen. b) Nimettyjen rakenteellisten tekijöiden vaikutuksen tutkiminen. c) Tapahtuneen muutoksen kuvaaminen.

3. Tutkimuksen teoreettiset peruskäsitteet ja oletukset

Jokaisessa poliittisten johtajien valintaprosessissa voidaan erottaa seuraavat neljä elementtiä:

1. yksilö, joka haluaa tiettyä paikkaa,
2. paikka, jonka laatu taas ratkaisee sen, ketkä paikkaan voivat pyrkiä ja toisaalta sen, kuinka innokkaasti tätä paikkaa tavoitellaan,
3. yksilön motiivit, joissa heijastuu hänen halunsa saavuttaa tietty paikka (näkyvät myös julkikäyttäytymisessä) ja
4. valikoiva rakenne, joka viime kädessä suorittaa valinnat.

Saatua kokonaisuutta voitaisiin kuvata myös kuvion 1 avulla.

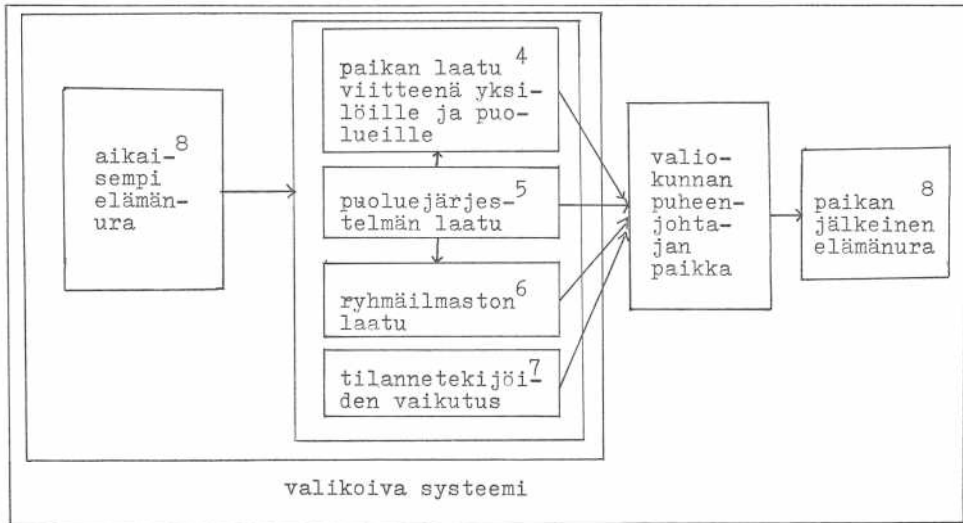
Kuviossa 1. esiintyvät vaikutussuhteet ovat seuraavat:

- 1 a. Valikoiva systeemi (esimerkiksi puoluejärjestelmän laatu) vaikuttaa siihen, mitkä paikat yleensä poliittisessa systeemissä voidaan tuntea tärkeiksi.
- 1 b. Mitä tärkeämmästä paikasta on kyse, sitä enemmän se aktivoi valikoivaa systeemiä.
2. Valikoiva systeemi määrittelee paikkaan kelpollisen perusjoukon. Mitä epämääräisemmin paikka on määritelty eli mitä vähemmän sitä arvostetaan, sitä laajempi ja kokoomukseltaan heterogeenisempi perusjoukko tulee olemaan.
3. Paikka voi toimia erilaisena viitteenä erilaisille yksilöille. Mitä tärkeämpi paikka on, sitä useammat siihen periaatteessa pyrkivät, jolloin karsinta kiristyy entisestään ja todennäköisyys päästä tälle paikalle teoriassa pienenee. Tämä taas merkitsee sitä, että pyrkijän on ensin päästävä perusjoukkoon. Paikan mukaan karsintaa voi luonnollisesti olla monella eri tasolla. Karsinnan kiristyminen merkitsee rekrytointitason kohoamista.
4. Mitä tärkeämmästä paikasta on kyse, sitä harvemmat läpäisevät rekrytoinnissa. Koska nimenomaan tärkeimmät paikat on varsin tarkasti määritelty, vain harvat elämänurat voivat johtaa paikkaan.

5. Tällöin valikoiva systeemi tavallaan suosii itse määrittelemiään uria ja se suosii niitä sitä enemmän, mitä tärkeämpi paikka on. Toisaalta paikan tärkeys lisää sen poliittisuutta. Tällöin valikoivan systeemin rekrytointi on niin ikään poliittista ja poliittisia uria suosivaa.

Eduskunnan valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien koko valikoiva prosessi voidaan esittää yksinkertaistetulla kuviolla. (Kuvio 2).

Kuvio 2. Valiokuntien valikoiva prosessi

Kuvio 2. pyrkii esittelemään muuttujia (muuttujaryhmiä), joiden avulla oletettavasti voidaan analysoida valiokunnan puheenjohtajan paikkaa: puheenjohtajan paikka koko poliittisen systeemin kannalta, valikoivat osasysteemit ja paikkaan johtavien ja paikan jälkeisten elämänurien kulku. Valikoivassa systeemissä (sen vaikutuksessa) voidaan erottaa erilaisia vaikutussuhteita:

1. Valikoiva systeemi vaikuttaa siihen, millaisena viitteenä paikka koetaan.
2. Valikoiva systeemi vaikuttaa rekrytoinnillaan paikkaan pyrkivän motiiveihin ja sitä kautta asenteisiin.
3. Edellämainitut vaikutussuhteet huomioonottaen valikoiva systeemi suosii rekrytoinnissaan joitain ryhmiä, rooleja, tietyn elämänuran omaavia jne. (Vaikutussuhteet esiintyvät tietysti eri ryhmissä laadultaan ja voimakkuudeltaan erilaisina.)

Ensimmäinen tehtävä tässä viitekehyksessä on kuvata eduskunnan valiokuntien puheenjohtajien paikkoja poliittisessa systeemissä. Missä järjestelmissä ja tilanteissa puheenjohtajan paikkaa voidaan pitää tärkeänä sekä millaisia toimintaedellytyksiä paikan rooliin kulloinkin kuuluu? Millaisena viitteenä paikka toimii kunnianhimoisille yksilöille? Tarkastelun aluksi oletetaan, että

mitä tärkeämpi paikka (esimerkiksi valiokunnan puheenjohtajuus kontra varapuheenjohtajuus tai jokin valiokunta) on, sitä todennäköisemmin valikoiva systeemi suosii tiettyjä elämänuria.

Puoluejärjestelmän laadulla tarkoitetaan tässä yhteydessä lähinnä puolueita ja niiden rekrytointiperiaatteita. Ensimmäinen suurehko ero rekrytoinnissa on, ainakin teoriassa, massa- ja kaaderipuolueiden välillä. Kiinteästi organisoituissa puolueissa useimpien eduskunnan jäsenten on havaittu olleen puolueensa paikallisia tai piirikunnallisia luottamushenkilöitä ennen ehdokkaaksi asettumistaan. Jos puoluerakenne sen sijaan on löyhä, se näyttää suosivan muita valintaperusteita, esimerkiksi sosiaalista asemaa.⁹ Massapuolueissa havaitaan ehdokkaaksi asettamisen ja siitä johdonmukaisena seurauksena myös edustajaksi valitsemisen edellyttäneen siis puolueen luottamustehtävissä tapahtunutta pitkäaikaista kouliutumista. Kaaderipuolueiden ehdokasasettelussa kiinnitetään suurta huomiota muihinkin kuin puolue toiminnassa saavutettuihin ansioihin. Ainakin tällä tasolla näyttää siltä, että massapuolueet valvovat omaa rekrytointiaan huomattavasti tarkemmin kuin kaaderipuolueet, ja tämän voi olettaa heijastuvan muuhunkin rekrytointiin.

Eduskuntaryhmällä ja erityisesti ryhmäilmastolla on varsin suuri vaikutus kansanedustajan toimintaan. Ryhmäilmaston tarkemmaksi määrittelemiseksi Tuomo Martikainen on ottanut lähtökohdakseen Erik Allardtin typologian työnjaosta ja yhdenmukaistavasta paineesta.¹⁰ Analyysinsä perusteella Martikainen on sijoittanut puolueet Allardtin typologiaan seuraavasti:

Taulukko 1. Puolueet ryhmiteltyinä työnjaon ja yhdenmukaistavan paineen mukaan

		työnjako	
		suuri	pieni
yhdenmukaistava paine	suuri	sdp	kesk, skdl, tpsl
	pieni	lpk, rkp kok	

Erilaisuus tuo jo määritelmänsäkin mukaan ryhmän sisään ristipainetta. Ristipaine taas mahdollistaa poikkeavan käyttäytymisen. Martikainen esittääkin väittämän: »Mitä suurempi yhdenmukaistava paine ja pienempi työnjako, sitä voimakkaampi mekaninen solidaarisuus ja sitä tehokkaammin ja johdonmukaisemmin ryhmänormien soveltamista valvotaan ja noudatetaan.» Mitä suurempi työnjako ja pienempi yhdenmukaistava paine on, sitä vähemmän vaaditaan yhdenmukaista käyttäytymistä ja sitä enemmän yksilöominaisuuksilla on itse-

näistä vaikutusta käyttäytymiseen. Ryhmäilmastolla voi niin ollen olla vaikutusta ensinnäkin siihen, miten yksilö arvioi puheenjohtajan paikan, millaisia vaikuttamismahdollisuuksia hän uskoo itsellään olevan valiokunnassa ja eduskuntaryhmässä. Toiseksi ryhmäilmasto asettaa tietyt rajat yksilön käyttäytymiselle valiokunnassa.

4. Valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien valinnat 1907—1969

Valiokunnan puheenjohtajan paikkaa voidaan tarkastella kahdeltakin eri kannalta:

1. puheenjohtajan paikan muodollista merkitystä, jolloin päähuomio kiinnitetään valiokunnan puheenjohtajan tehtävien ja toiminnan luonteeseen ja
2. tarkastella puheenjohtajan paikkaa sen pohjalta, miten puolueet ja yksityiset edustajat ovat paikkaan suhtautuneet.

Kumpikaan tarkastelukulma ei tietenkään ole toistaan poissulkeva vaan pikemminkin toistaan täydentävä. Toisin sanoen, jos puheenjohtajan paikan muodollinen merkitys on suuri, on myös syytä olettaa, että kilpailu puolueiden ja yksityisten edustajien välillä on vastaavasti sitä ankarampi, mitä tärkeämmästä paikasta on kyse.

Eduskunnan valiokuntien muodollinen merkitys on tarkasteltavana ajanjaksona suuresti muuttunut. Eduskunnan alkuaikoina, kaudella 1907—1918, valiokunnat eivät olleet valtiopäivien toiminnan kannalta tärkeitä. Eduskunta kokoontui harvoin ja käsiteltäviä asioita oli vähänlaisesti. Asioiden varsinaisen käsittely tapahtui useimmiten ja varsinkin tärkeissä asioissa täysistunnoissa. Funktionaalinen eriytyminen oli näin ollen vähäistä. Suomen itsenäistyttyä eduskunnan toiminta muuttui ratkaisevasti, ja tämä heijastui sekä eduskuntatyöhön että valiokuntien asemaan. Muiden muutosten ohella valiokuntalaitoksesta tuli tärkeä osa lainvalmistelua. Tästä lähtien eduskunnan työmäärä on jatkuvasti kasvanut ja tämä taas luo erikoistumistarpeen. Loogisena seurauksena eduskunnan työmäärän kasvusta ja erikoistumisen lisääntymisestä on valiokuntalaitoksen merkityksen korostuminen.

Edellä kuvattu muodollisen merkityksen muuttuminen on myös nähtävissä valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien valinnoissa. Kaudella 1907—1918 valiokuntien puheenjohtajuudet ja varapuheenjohtajuudet olivat jakautuneet eri puolueiden kesken ilman suurempia säännönmukaisuuksia (niin puheenjohtajuuksien ja varapuheenjohtajuuksien kuin eri valiokuntienkin osalta). Säännönmukaisuuksien puuttumisella tarkoitetaan tässä yhteydessä a) suhteellisuusperiaatteen puuttumista (Sdp ja Ml olivat selvästi aliedustet-

tuina puheenjohtajuuksissa ja varapuheenjohtajuuksissa), b) intressivaliokuntien kiteytymättömyyttä (esimerkiksi MI ja maatalousvaliokunta), c) kilpailutilanteen lähes täydellistä puuttumista valintatilanteessa jne. Suomen itsenäistymisen myötä tapahtuneen eduskunnan merkityksen muuttuminen, eduskunnan työmäärän kasvu ja eduskuntatyön funktionaalinen erikoistuminen muuttivat myös puolueiden käyttäytymistä valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien paikkojen suhteen. Suhteellisuusperiaatetta noudatettiin entistä täsmällisemmin, puolueille alkoi muotoutua selviä intressivaliokuntia ja varsinkin valiokuntien puheenjohtajuuksista käytiin rajoitettua kilpailua.

Valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien valintaan liittyy siis ilmeinen kilpailutilanne. Kilpailutilanne ei ole kuitenkaan siinä mielessä täydellinen, että puolueet pyrkisivät tietoisesti maksimoimaan voittonsa valiokunta-paikkojen suhteen. Suhteellisuusperiaatetta on noudatettu entistä täsmällisemmin ja valiokuntien jäsenten valintakoalitiot ovat aina toimineet jakautuneina oikeistoon ja vasemmistoon eikä esimerkiksi hallituskoalitiolla ole tässä suhteessa ollut niin suurta merkitystä. Kun otetaan huomioon tietynlaisen kilpailutilanteen olemassaolo, niin valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien paikkoja voidaan pitää puolueiden kannalta jokseenkin merkityksellisinä, vaikka joidenkin puolueiden paikat ovat olleet korvattavissa (esimerkiksi ministerinpaikalla). Eräissä tapauksissa paikkojen tärkeys ja kilpailutilanne ei ole liittynyt niinkään niiden määrään kuin laatuun (esimerkiksi suuri valiokunta). Edellä kuvatut piirteet on myös nähtävissä, kun vertaillaan eri systeemitasolle laskettuja fragmentoitumisindeksejä.¹¹ Fragmentoitumisindeksillä voidaan mitata järjestelmissä tapahtuvaa keskittymistä tai hajaantumista.¹²

Taulukko 2. Puoluejärjestelmän fragmentoituminen eri systeemitasoilla 1945—1966.
(Mitä suurempi indeksiarvo on, sitä hajaantuneempi on järjestelmä.)

valtio- päivät	vaalien tulos	eduskunta- paikat	valiok. pj:t	valiok. vpj:t
1945	0.805	0.791	0.805	0.734
1948	0.796	0.780	0.770	0.675
1951	0.798	0.791	0.794	0.593
1954	0.799	0.789	0.794	0.593
1958	0.811	0.795	0.805	0.781
1962	0.828	0.804	0.805	0.794
1966	0.799	0.799	0.770	0.765

Vaalien ja eduskuntapaikkojen fragmentoitumisindeksejä verrattaessa voi havaita, kuinka eduskuntapaikkojen jakamisen menetelmät ovat pienentäneet puoluejärjestelmän fragmentoitumista. Toisaalta jaettaessa valiokuntien puheenjohtajuuksia fragmentoituminen on taas ollut lähempänä eduskuntavaalien

äänimäärän kuin eduskuntapaikkojen jakautumaa. Tämä ilmentää valiokuntien puheenjohtajuuksien suhteen täydellisen kilpailun puuttumista sekä sitä, että pienet puolueet ovat saaneet suuremman osuuden valiokuntien puheenjohtajien paikoista kuin niille suhteellisesti ottaen kuuluisi. Indekseistä voi vielä päätellä, että valiokunnan puheenjohtajan paikan ja varapuheenjohtajan paikan välillä on selvä rakenteellinen ero, joka ilmeisesti heijastuu varapuheenjohtajan rooliinkin. Keskittyminen valiokuntien varapuheenjohtajien paikoissa on nimittäin huomattavasti selvempää kuin puheenjohtajien paikoissa.

Valiokuntien muodollisen merkityksen muuttuminen aiheutti muutoksia ensinnäkin valiokuntien puheenjohtajuuksien ja varapuheenjohtajuuksien jakautumisessa eri ryhmien kesken. Toisaalta kun puolueet muuttivat käyttäytymistään valiokuntapaikkojen suhteen, on syytä olettaa, että tämä heijastuu myös puheenjohtajien valintaprosessiin ja edustajien käyttäytymiseen.

5. Puolueet valikoivina systeemeinä

Aiemman esityksen pohjalta voidaan tehdä seuraavanlainen oletus puolueiden käyttäytymisestä valikoivina systeemeinä:

Kun valiokuntien merkitystä eduskuntatyön kannalta voidaan pitää jokseenkin tärkeänä, niin kaaderipuolueiksi luonnehdittavissa puolueissa (lähinnä porvarilliset puolueet) edustajan yksilöllisillä ominaisuuksilla on suurempi vaikutus valintaprosessissa kuin massapuolueissa (lähinnä vasemmistopuolueet). Toisin sanoen tietty osuus kaaderipuolueiden valinnoista voidaan selittää sosiaalisen taustan vaihteluilla (sukupuoli, koulutus, sosiaalinen kerrostuma jne.). Sosiaalisen taustan muuttujien selityskyky on ainakin teoriassa parempi kaaderipuolueiden kuin massapuolueiden suhteen.

Sosiaalisen taustan vertailuilla pyritään selvittämään, millä kriteereillä valiokuntien puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat on kulloinkin oikeistossa ja vasemmistossa valittu. Aikatekijä, joka on eräs väliintuleva muuttuja, on pyritty ottamaan huomioon siten, että vertaillaan kahta eri kautta: 1907—1918 ja 1945—1963. Taustamuuttujiin liittyvät tiedot on saatu Martti Noposen kansanedustajien sosiaalista taustaa 1907—1963 koskevasta aineistosta. Muuttujien luokitukset noudattavat niin ikään hänen käyttämiään luokitteluperiaatteita.

5.1. Sukupuoli

Sukupuolen on todettu olevan eduskuntatyössä, kuten muuallakin yhteiskunnassa, eräs yksilöitä valikoivista muuttujista. Todelliset päätöksentekijät ovat ainakin tähän asti olleet lähes yksinomaan miehiä. Eduskunnassa esimer-

kiksi puhemiehet ovat olleet pelkästään miehiä, eikä naisministerikään ole vielä tavanomainen ilmiö.

Taulukko 3. Kansanedustajien ja valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien jakautuminen sukupuolen mukaan.

SUKUPUOLI	Muut edustajat			
	1907—1918		1945—1963	
	oikeisto	vasemmisto	oikeisto	vasemmisto
mies	91	87	92	83
nainen	9	13	8	17
	100	100	100	100
	(234)	(189)	(191)	(178)

SUKUPUOLI	Valiokuntien puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat			
	1907—1918		1945—1963	
	oikeisto	vasemmisto	oikeisto	vasemmisto
mies	99	97	96	85
nainen	1	3	4	15
	100	100	100	100
	(110)	(34)	(72)	(54)

(Tiedot koskevat vain niitä puolueita, joilla on ollut valiokunnan puheenjohtajuuksia ja / tai varapuheenjohtajuuksia. Oikeistoon on laskettu kuuluvaksi seuraavat puolueet: Nuors, Suom, MI, Rkp, Kok, Ed, Suom.kp, Lkp ja vasemmistoon: Sdp, Skdl, Tpsl.)

Vasemmistossa on ollut suhteellisesti enemmän naispuolisia kansanedustajia kuin oikeistossa tarkasteltavina ajanjaksoina. Kaudella 1907—1918 puheenjohtajaksi tai varapuheenjohtajaksi valittujen naisedustajien lukumäärässä ei ole kuitenkaan oikeiston ja vasemmiston välillä mitään huomattavaa eroa. Viimeisellä kaudella vasemmiston 38 naisesta 8 (lähes 21 %) on toiminut jonkin valiokunnan puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana. Oikeiston vastaavat lukemat ovat 19 naisesta 3 (noin 16 %). Näille tuloksille voitane antaa jonkinlaista viitteellistä arvoa. Näyttää nimittäin siltä, että oikeistossa, jossa naisen on yleensäkin vaikeampaa päästä kansanedustajaksi, kynnys valiokuntiin valittaessa ikään kuin kohoaa heidän osaltaan. Karsintakriteerinä ei ilmeisestikään ole sukupuoli sellaisenaan. Naisten on yleensä vaikeampi hankkia yhteiskunnassa statuksen muotoja, joita esimerkiksi eduskuntatyössä saatetaan arvostaa.

Taulukko 4. Kansanedustajien ja valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien jakautuminen sosiaalisen kerrostuman mukaan.

SOSIAALINEN KERROSTUMA	Muut edustajat			
	1907—1918		1945—1963	
	oikeisto	vasemmisto	oikeisto	vasemmisto
ylin kerros	47	4	62	21
keski kerros	13	58	11	48
talonpojat	37	7	27	20
työväestö	3	31	—	12
tieto puuttuu	—	—	—	—
	100	100	100	101
	(234)	(191)	(191)	(178)

SOSIAALINEN KERROSTUMA	Valiokuntien puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat			
	1907—1918		1945—1963	
	oikeisto	vasemmisto	oikeisto	vasemmisto
ylin kerros	86	9	71	26
keski kerros	6	68	9	57
talonpojat	9	6	20	6
työväestö	—	18	—	11
tieto puuttuu	—	—	—	—
	101	101	100	100
	(110)	(34)	(72)	(54)

5.2. Sosiaalinen kerrostuma

Oikeistolaisista kansanedustajista kuuluu huomattavasti suurempi osuus ylimpään sosiaaliseen kerrostumaan kuin vasemmistolaisista. Tämä suhde on pysynyt suurin piirtein samana koko tarkasteltavana ajanjaksona.

Ensimmäisellä kaudella oikeiston kaikista ylimpään kerrokseen kuuluneista kansanedustajista yli 46 % oli toiminut myös jonkin valiokunnan puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana. Vasemmistossa ylimmät sosiaaliset kerrokset olivat vastaavana ajankohtana niin ikään yliedustettuina. Yliedustus ei kuitenkaan ollut niin selvää kuin oikeistossa. Viimeisellä kaudella ylimpien sosiaalisten kerrosten osuudet olivat lisääntyneet niin oikeistossa kuin vasemmistossakin. Puheenjohtajia valittaessa oli oikeistossa kaikista ylimpään kerrokseen kuuluneista kansanedustajista toiminut puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana kuitenkin enää vain 30 %. Vasemmistossa vastaava luku oli lähes 28 %.

Kokonaisuutena ottaen ylimmät sosiaaliset kerrostumat ovat puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien sosiaalisessa jakautumassa olleet yliedustettuina verrattuna muihin kansanedustajiin niin oikeistossa kuin vasemmistossakin. Voimakkainta yliedustus oli oikeistossa ensimmäisellä kaudella, jonka jälkeen on tapahtunut muutos yhdenmukaisempaan valintakriteeriin tässä suhteessa.

Sosiaalisen kerrostuman merkitystä ei pitäisi kuitenkaan liioitella valintatilanteessa. Tästä ovat selvänä osoituksena eri luokkien frekvenssit. Voimakkaimman yliedustuksen aikana ylimpään sosiaaliseen kerrokseen kuului oikeistossa yhteensä 203 edustajaa, joista puheenjohtajina tai varapuheenjohtajina toimi kaikkiaan 94 henkilöä. Vaikka sosiaalisella kerrostumalla näyttää olevan yhteyttä suoritettuihin valintoihin, se ei ole voinut yksin olla määrävänä tekijänä.

Ylimmän kerroksen yliedustus lisääntyy entisestään, kun tarkastellaan pelkästään valiokuntien puheenjohtajia.

Taulukko 5. Valiokuntien puheenjohtajien sosiaalinen kerrostuma 1907—1963.

	(f)	(%)	(f)	(%)
	oikeisto		vasemmisto	
ylin kerros	193	87.7	29	39.2
keski kerros	9	4.1	39	52.7
talonpojat	18	8.2	2	2.7
työväestö	—	—	4	5.4
	220	100.0	74	100.0

Ml:n 18 talonpojiksi luokiteltua edustajaa muodostavat oikeastaan ainoan poikkeuksen oikeiston jakautumassa. Muuten valinnat ovat kohdistuneet varsin homogeenisesti ylimmästä sosiaalisesta kerroksesta oleviin edustajiin. Tuloksista voi myös päätellä, että nimenomaan valiokunnan puheenjohtajan paikka on arvostettu. Valiokunnan varapuheenjohtajuus näyttää olevan puheenjohtajuudesta poikkeava rooli, jolla on myös erityiset funktionsa.

5.3. Koulutus

Oikeistolaiset kansanedustajat ovat saaneet keskimääräisesti enemmän koulutusta kuin vasemmistolaiset. Koulutuksen merkitystä on myös ilmeisesti arvostettu hieman eri tavoin eri ryhmissä.

Taulukko 6. Kansanedustajien ja valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien jakautuminen koulutuksen mukaan.

KOULUTUS	Muut edustajat			
	1907—1918		1945—1963	
	oikeisto	vasemmisto	oikeisto	vasemmisto
akateeminen	32	3	50	12
ammattitutk.	25	18	27	24
kk., kansanop.	13	28	19	54
ei koulua	15	23	1	6
tieto puuttuu	15	28	3	4
	100	100	100	100
	(234)	(189)	(191)	(178)

KOULUTUS	Valiokuntien puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat			
	1907—1918		1945—1963	
	oikeisto	vasemmisto	oikeisto	vasemmisto
akateeminen	79	12	60	13
ammattitutk.	9	47	24	33
kk., kansanop.	7	15	16	54
ei koulua	4	23	—	—
tieto puuttuu	1	3	—	—
	100	100	100	100
	(110)	(34)	(72)	(54)

Kaudella 1907—1918 oikeiston 163 akateemisen loppututkinnon suorittaneesta edustajasta yli puolet eli 53.3 % oli toiminut jonkin valiokunnan puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana. Vasemmistossa, varsinkin kun verrataan frekvenssilukuja, koulutuksen määrän ja valiokunnan puheenjohtajaksi valinnan välillä ei ole niin suoraviivaista riippuvuutta.

Viimeisellä kaudella vasemmistossa puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien koulutusjakautuma noudattaa jo melko tarkasti muiden kansanedustajien jakautumaa. Oikeistossa akateemisen tutkinnon suorittaneiden suhteellinen osuus puheenjohtajuuksissa ja varapuheenjohtajuuksissa on niin ikään vähentynyt. Kaikista akateemisen tutkinnon suorittaneista on enää hieman yli 31 % toiminut valiokunnan puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana.

Tarkasteltaessa pelkästään valiokuntien puheenjohtajia voi kuitenkin havaita, kuinka akateemisen koulutuksen saaneiden osuus on selvästi keskimääräistä suurempi.

Taulukko 7. Valiokuntien puheenjohtajien koulutus 1907—1963.

	(f)	(%)	(f)	(%)
	oikeisto		vasemmisto	
tohtori	68	30.9	5	6.7
muu akat.	92	50.9	19	25.7
yo tai keskik.	6	2.7	12	16.2
muu	31	14.1	32	43.3
ei koulunk.	3	1.4	6	8.1
	220	100.0	74	100.0

Oikeistossa varsinkin tohtoreiden suhteellinen osuus on huomattava, kun taas vasemmistossa erottuvat yleensä akateemisen tutkinnon suorittaneet.

5.4. Rakenteellinen muutos valintakriteereissä

Valiokuntien muodollisessa merkityksessä oli siis tapahtunut merkittävä muutos ja tämä oli osaltaan aiheuttanut muutoksen myös puolueiden käyttäytymisessä varsinkin valiokuntien puheenjohtajuuksien suhteen. Oletettavasti edellä kuvatut valiokuntalaitosta kohdanneet rakenteelliset muutokset heijastuvat puolueiden valinnoissa noudattamiin rekrytointiperiaatteisiin. Tällöin oman kiintoisen ryhmänsä muodostavat edustajat, jotka ovat heti ensimmäisillä valtiopäivillään tulleet valituiksi jonkin valiokunnan puheenjohtajaksi. Kiintoisen lähinnä siksi, että valittaessa valiokuntien puheenjohtajia ja varapuheenjohtajia aikaisempi eduskuntakokemus on ollut yhtenä valintakriteerinä, jolloin valituksi tuleminen on edellyttänyt aikaisempaa kokemusta eduskuntaja valiokuntatyöskentelyssä (vasemmistossa enemmän kuin oikeistossa ja valiokuntien puheenjohtajilta enemmän kuin varapuheenjohtajilta). Oikeistossa tällaisia kansanedustajia oli 44 220:sta ja vasemmistossa 9 79:stä.

Taulukko 8. Oikeistolaiset valiokuntien puheenjohtajat, jotka on valittu suoraan ilman aikaisempaa eduskuntakokemusta jonkin valiokunnan puheenjohtajaksi.

vuosikymmen jolla valittu	sukupuoli		yhteiskunnallinen asema	koulutus	
	mies	nainen			
1900	14	43	1	41	19
1910	15			2	21
1920	10			1	—
1930	1			44	4
1940	3				44
1950	1				
	44				

Taulukosta ilmenee, että suoraan puheenjohtajaksi valitseminen on tullut yhä harvinaisemmaksi. Lisäksi taustamuuttujien jakautumat, ylimmän kerroksen ja akateemisen tutkinnon suorittaneiden suuri osuus viittaavat siihen, että juuri näitä ominaisuuksia on oikeistossa arvostettu vuosisadan alkuvuosikymmeninä esimerkiksi eduskunta- ja valiokuntakokemusta enemmän. Tämä todentuu sitäkin selvemmin, kun yhteiskunnallisessa asemassa ja koulunkäynnissä esiintyvät poikkeustapaukset ovat nimenomaan MI:n edustajia. Maalaisliittohan muistutti ja muistuttaa edelleenkin eräiltä osin (puoluerakenne, rekrytointi) vasemmistoa.

6. Valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien käyttäytyminen

Valiokuntalaitokseen liittyvien rakenteellisten tekijöiden vaikutus yksityisten edustajien kannalta ei oletettavasti rajoitu pelkästään valikointiprosessiin, vaan rakenteelliset tekijät vaikuttavat myös paikkaan pyrkivän motiiveihin, asenteisiin ja sitä kautta käyttäytymiseen. Yksilöön kohdistuu sitä voimakkaampia paineita, mitä tärkeämmästä paikasta on kyse.

6.1. Valiokunnan puheenjohtajuuden luonne oikeistossa ja vasemmistossa

Näyttää siltä, että työnjako eri toimien suhteen eduskunnassa on vasemmistossa paremmin toteutunut kuin oikeistossa.

Useammassa kuin yhdessä valiokunnassa toimineita on vasemmistossa kaikkiaan 21 henkilöä 50:sta eli 35 %. Oikeistossa vastaava suhde on 70 160:sta eli 43,8 %. Erot tulevat vielä selvemmin esiin, kun tarkastellaan puheenjohtajuuden ja varapuheenjohtajuuden kestoa (keskiarvo). Vasemmistossa valiokuntien puheenjohtajat olivat toimessaan keskimäärin neljät valtiopäivät ja varapuheenjohtajat 4,4. Oikeistossa vastaavat keskiarvot olivat 3,4 ja 2,5.

Eduskuntakokemus on luonnollisesti eräs edustajan käyttäytymiseen ja muiden häntä kohtaan tuntemaan arvostukseen vaikuttava tekijä. Aikaisemmalla kokemuksella on esimerkiksi ollut vaikutusta puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien valintaprosessissa. Toisaalta toimiminen tässä asemassa ja mahdollisesti joissakin tietyissä valiokunnissa heijastaa ehkä edustajan (valiokunnan puheenjohtajan) ominaisuuksia, jotka takaavat edustajalle suuren uudelleenvalinnan todennäköisyyden. Tämänsuuntaisia viitteellisiä tuloksia saadaan, kun vertaillaan edustajakauden riippuvuutta useista taustamuuttujista.

Taulukko 9. Edustajakauden pituuden riippuvuus eräisiin taustamuuttujiin.

	eduskunnassa yhteensä	
	oikeisto	vasemmisto
yht. vpj:na	.46	.38
yht. pj:na	.56	.46
sos. kerrostuma	.30	.00
koulunkäynti	.30	.06
käytetyt puh.vuorot	— .03	— .09
tehdyt aloitteet	.11	.02
valiokunt. jäs.määrät	— .28	— .23

Vaikka valiokuntien puheenjohtajuutta ja varapuheenjohtajuutta koskevilla korrelaatiokertoimilla on teknillistäkin riippuvuutta eduskunnassa oloon, voidaan kertoimista päätellä, että valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien rooliin näyttää kuuluvan keskimääräistä pitempi edustajakausi. Tähän luonnollisesti vaikuttaa se, että puheenjohtajia valittaessa etusija annetaan jo siinä vaiheessa eduskunta- ja puheenjohtajakokemusta omaaville edustajille. Peruskynnyksen olemassaolo on omiaan lisäämään edustajakauden keskimääräistä pituutta.

Yksityiskohtaisemmassa tarkastelussa voitiin todeta, että valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien edustajakaudet ovat ja ovat olleet huomattavasti muiden edustajien kausia pidempiä: nykyään erot ovat suurempia kuin aiemmin. Vasemmistossa valiokuntien puheenjohtajien ja muiden edustajien väliset erot ovat tässä suhteessa pienentyneet, oikeistossa sen sijaan suurentuneet.

Funktionaalisen työnjaon mittaamiseksi niin oikeistossa kuin vasemmistossa-kin tarkastelun kohteeksi voidaan ottaa vielä ministerinä toimiminen. Ministerinä olo heijastaa myös tavallaan yksilön kohoamista arvostetumpaan asemaan (valiokunnan puheenjohtajan paikan jälkeistä elämänuraa).

Taulukko 10. Kansanedustajien toimiminen ministereinä kaudella 1945—1963.

	vasemmisto				oikeisto			
	muut		pj:t ja vpj:t		muut		pj:t ja vpj:t	
	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)
ministerinä	20	11.2	13	24.1	23	12.0	32	44.4
ei ministerinä	158	88.8	41	75.9	168	88.0	40	55.6
	178	100.0	54	100.0	191	100.0	72	100.0

Ministerinä olon ja valiokunnan puheenjohtajana toimimisen välinen työnjako on vasemmistossa huomattavasti selvempää kuin oikeistossa. Vastavasti oikeistossa valiokunnan puheenjohtajan paikkaa käytetään useammin vain siirtymävaiheena johonkin toiseen tehtävään

6.2. Puheenvuorot, aloitteet ja valiokunnissa toimiminen

Tutkiessaan eduskuntaa aloitevallan käyttäjänä Jaakko Nousiainen tuli sellaiseen johtopäätökseen, että aloitteiden teko on erittäin yksilöllistä eikä aloitteiden teossa voida yksilötasolla havaita mitään huomattavia säännön-mukaisuuksia.¹³ Yksilötasolla tapahtuva määrien ja keskiarvojen vertailu ei kuitenkaan kerro mitään eduskunnassa olevista erityisryhmistä ja niiden käyttäytymisestä verrattuna muihin kansanedustajiin. Hyvällä syyllä voidaan kysyä, poikkeavatko tällaiset ryhmät muista edustajista käyttäytymisessään ja mitä johtopäätöksiä mahdollisista eroista on syytä tehdä. Valiokuntien puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat voidaan käsittää eräänlaiseksi erityisryhmäksi tässäkin suhteessa.

Kansanedustajan perinteellisiä vaikuttamiskeinoja ovat olleet puheenvuorojen käyttö täysistunnoissa, aloitteiden teko ja toimiminen valiokunnissa.

Kaudella 1907—1918 oikeistolaiset edustajat olivat huomattavasti vasemmistolaisia aktiivisempia käyttämään puheenvuoro-oikeuttaan. Samoin valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien rooliin kuului runsas puheenvuorojen käyttö. Oikeistolaiset edustajat olivat tässäkin ryhmässä aktiivisempia kuin vasemmistolaiset. Ideologinen ympäristö ei ole näyttänyt sitovan puheenjohtajia ja varapuheenjohtajia koko ajanjaksona, vaan oikeistolaisten ja vasemmistolaisten valiokuntien puheenjohtajien käyttäytymisroolit puheenvuorojen osalta ovat olleet lähempänä toisiaan kuin muita oman edustajaryhmän jäseniä. Viimeiselle kaudelle tultaessa oikeiston ja vasemmiston välillä on kuitenkin tapahtunut muutos. Vasemmistolaiset edustajat ovat nyt olleet hieman aktiivisempia puhujia. Näin on myös puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien laita.

Valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien tekemien aloitteiden ja käyttämien puheenvuorojen välinen korrelaatio oli oikeistossa .00 ja vasemmistossa .01. Ilmeisesti aloitteiden tekemisessä on kysymys aivan muunlaisesta ja puhumisvilkkaudesta täysin riippumattomasta aktiivisuustekijästä.

Huomattavimpana piirteenä tehdyissä aloitteissa on niiden merkittävä lisääntyminen tarkasteltavana ajanjaksona. Ensimmäisellä kaudella poikkeuksellisissa oloissa edustajina toimineet olivat käyttäneet varsin vähän aloitteen-teko-oikeuttaan, vasemmistolaiset vielä vähemmän kuin oikeistolaiset. Tässä vaiheessa puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat olivat sekä oikeistossa että vasemmistossa aloiteaktiivimpia kuin muut edustajat. Viimeisellä kaudella (1945—1963) valiokuntien puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat ovat sen sijaan tehneet vähemmän aloitteita kuin muut. Niin ikään oikeistolaiset ovat tehneet keskimääräistä vähemmän aloitteita kuin vasemmistolaiset. Aloitteiden teko näyttääkin riippuvan, suuremmassa määrin kuin puheenvuorojen käyttäminen, edustajan ideologisesta ympäristöstä.

Sillä, kuinka kauan on toiminut puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana, ei näytä olevan mitään riippuvuutta tehtyjen aloitteiden lukumäärään. Vasem-

mistolaisille puheenjohtajille on ollut jopa viitteellistä, että mitä kauemmin edustaja on toiminut puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana, sitä vähemmän hän on tehnyt aloitteita (korrelaatio oli -0.14).

Kolmantena edustajien käyttäytymistä kuvaavana muuttujana on toimiminen valiokunnissa (valiokuntien jäsenyyksien määrä / läsnäolijain valtiopäivien lukumäärä). Eduskunnan työjärjestyksen mukaan edustajan on oltava, jos hänet toimeen valitaan, jäsenenä vähintään yhdessä ja enintään kahdessa valiokunnassa. Näin ollen valiokuntien jäsenyyksien määrää ei voida suoranaisesti pitää aktiivisuusmuuttujana.

Ensimmäisellä kaudella valiokuntien puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat olivat keskimäärin useammassa valiokunnassa kuin muut edustajat. Kaudella 1945—1963 suhde oli päinvastainen. Valiokuntien puheenjohtajat olivat nyt keskittyneet entistä enemmän johonkin tai joihinkin tiettyihin valiokuntiin. Vasemmistossa keskittyminen valiokuntien osalta (erikoistuminen) oli suurempaa kuin oikeistossa.

Taulukko 12. Valiokuntien jäsenyyksien määrän riippuvuus eräisiin taustamuuttujiin.

	oikeisto	vasemmisto
tehdyt aloitteet	-0.03	-0.17
käytetyt puh.vuorot	$.01$	$.16$
yhteensä vpj:na	-0.02	$.20$
yhteensä pj:na	-0.16	-0.05
yhteensä eduskunnassa	-0.28	-0.23

Mitä kauemmin valiokunnan puheenjohtaja ja/tai varapuheenjohtaja on ollut eduskunnassa, sitä keskittyneempää hänen valiokuntatyöskentelynsä on. Sama suuntaus on vallalla valiokuntien puheenjohtajuuksissa ja varapuheenjohtajuuksissa, oikeistossa voimakkaampana kuin vasemmistossa. Poikkeuksena ovat vasemmistolaiset varapuheenjohtajina olleet edustajat, joiden rooliin on usein kuulunut toiminta useissa eri valiokunnissa.

Valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien käyttäytymisessä (puheenvuorojen käyttämisen, aloitteiden teon ja valiokunnissa toimimisen osalta) näyttivät heijastuvan ensinnäkin kulloinenkin yleispoliittinen tilanne ja toiseksi ne muutokset, jotka valiokuntalaitoksen ja puheenjohtajan paikan merkityksessä ovat tapahtuneet.

Yleispoliittinen tilanne on ilmennyt edustajien käyttäytymisessä yleensä. Vasemmistolaisten kansanedustajien pidättäytyminen eduskunnan »normaaleiden» vaikuttamiskanavien käyttämisestä kaudella 1907—1917 voi johtua suurelta osin siitä, että vasemmisto oli yleensäkin pettynyt eduskuntaan uudistuksia suorittavana systeeminä. Suomen itsenäistyttyä ja myöhemmin tapahtuneen ideologisen muutoksen myötä vasemmistokin on sisäistänyt suurelta osin edus-

kunnalle asetetut päämäärät. Muutos näkyy selvimmin vasemmistolaisten kansanedustajien käyttäytymisessä kaudella 1945—1963.

Valiokunnan puheenjohtajan paikan merkityksen muutosta heijastaa puheenjohtajien entistä suurempi erikoistuminen valiokuntatyöskentelyssä verrattuna ensimmäiseen kauteen. Toisaalta puheenjohtajien ei ole enää tarvinnut »turvautua» melkein pelkäksi muodollisuudeksi osoittautuneeseen aloitemenettelyyn.

7. Johtopäätöksiä

Valiokuntalaitoksen yleisen kehityksen kuvaaminen on kuvausta sen tehtävien ja merkityksen muuttumisesta. Suurin muutos tapahtui Suomen itsenäistyttyä. Itsenäistyminen aiheutti eduskunnan päätösvallan olennaisen muuttumisen. Tämä asetti eduskunnassa käsiteltävät asiat ja asioiden valmistelun aivan uuteen valoon.

Tätä taustaa vasten tarkasteltiin sitten itse valikoivaa systeemiä että sen noudattamia kriteerejä valiokuntien puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien valintatilanteessa. Yleisenä oletuksena oli se, että valikoiva systeemi valvoo paikkaan tapahtuvaa rekrytointia sitä tarkemmin, mitä tärkeämpi paikka on. Valikoivan systeemin valvonta taas voi olla lähinnä kahdenlaista:

1. osasysteemien välistä tai
2. osasysteemien sisäistä.

Ensimmäinen tarkoittaa esimerkiksi puolueiden välistä kilpailutilannetta ja toinen puolueen sisäistä rekrytointia, johon tämä lyhennelmä on lähinnä keskittynyt. Osasysteemien sisäisellä valvonnalla on tässä tutkielmassa tarkoitettu juuri puolueiden sisäistä rekrytointia.

Rekrytointiperiaatteita kartoitettaessa voitiin havaita, kuinka sosiaalisen taustan (sukupuoli, koulutus ja sosiaalinen kerrostuma) merkityksen korostuminen valintakriteerinä liittyy läheisesti oikeistolaiseen perinteeseen. Tosin tässä suhteessa on tapahtunut ja tapahtumassa muutos yhdenmukaisempaan valintakriteeriin oikeiston ja vasemmiston välillä. (Uudella puoluelaililla lienee tulevaisuudessa oma merkityksensä valintakriteereitä samankaltaistavana tekijänä). Toisin sanoen yksilön sosiaalista taustaa tärkeämmäksi valintakriteeriksi on muodostumassa menestyminen puolueorganisaatiossa. Tähän liittyy tietenkin kysymys siitä, mitä merkitystä sosiaalisella taustalla on puolueorganisaatiossa menestymisen kannalta. Jo saatujen viitteiden perusteella uskaltaa väittää, että menestymisen ehtona oikeistossa tulee sosiaalisella taustalla olemaan suurempi merkitys tälläkin tasolla kuin vasemmistossa. Kuitenkin on myös syytä muistaa, että vasemmistossa on tapahtunut selvää lähentymistä oikeiston valintakriteereihin. Tämä heijastui myös vasemmistolaisten puheen- ja varapuheenjohtajien käyttäytymisessä.

LÄHDEVIITTEET

¹ Tämä kirjoitus on lyhennelmä valtio-opin yleisen linjan pro gradu -tutkielmas-tani »Eduskunnan valiokuntien puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat». Tampereen Yliopisto kevät 1971. Ilmestynyt myös samannimisenä Jyväskylän Yliopiston yhteis-kuntatieteen laitoksen julkaisusarjassa n:o 12—1971.

² Tämän alan klassisia tuotteita ovat mm.: Pareto, *Mind and Society*; Mosca, *The Ruling Class*; Michels, *Political Parties*; Burnham, *The Managerial Revolution*; Mills, *The Power Elite* jne. Aiheeseen liittyvistä suomalaisista tutkimuksista voi mainita mm. Noponen, *Kansanedustajien sosiaalinen tausta Suomessa* ja Koskiaho, *Valitut ja valitsematta jääneet vuoden 1966 eduskuntavaaleissa*.

³ Ks. mm. Martti Noponen, *Kansanedustajien sosiaalinen tausta Suomessa*, Hel-sinki 1964 ja Tapio Koskiaho, *Valitut ja valitsematta jääneet vuoden 1966 eduskunta-vaaleissa*, Tampereen Yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksen tutkimuksia n:o 21—1971.

⁴ Paikka voi paikan laadusta ja tilanteesta riippuen toimia erilaisena 'houkutti-mena' niin yksityisille edustajille kuin puolueillekin. Tämän seikan tarkempi selvitely Pekonen 1971, s. 6, 13—20.

⁵ Puolueista ja niiden rekrytointiperiaatteista ks. esimerkiksi Noponen, 1964.

⁶ Ryhmäilmastoa ja sen vaikutusta edustajan käyttäytymiseen on tarkastellut mm. Tuomo Martikainen, *Kansanedustajien osallistuminen eduskunnan istuntojen äänestyk-siin*. *Politiikka* 1, 1970, 30—46.

⁷ Tilannetekijöillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa mahdollisesti muodostettavia koalitioita puheenjohtajien ja varapuheenjohtajien valintatilanteessa. Pekonen 1971, 15—16, 29—45.

⁸ Elämänuran käsitteestä ks. esimerkiksi: Herzog D., *The Selective System in Poli-tics*. *International Political Science Association*. VIII World Congress Munich 1970 ja Pekonen 1971, 1—5.

⁹ Ks. Noponen 1964, 257—260, 301—324.

¹⁰ Martikainen, mt. 1970

¹¹ Fragmentoitumisindeksi saadaan kaavasta:

$$Fe = 1 - \sum_{i=1}^n Ti^2$$

Fe = järjestelmän fragmentoituminen

Ti = puolueen i suhteellinen osuus jaettavasta kokonais-määrästä

n = puolueiden lukumäärä

ks. Rae Douglas, *Political Consequences of Electoral Laws*. New Haven 1967, 53—58, 62.

¹² Fragmentoitumisindeksin käyttöä koskevat huomiot samoin kuin taulukon 2 sarakkeet vaalien tulos ja eduskuntapaikat ks. Raimo Väyrynen, *Puoluejärjestelmän kuvaaminen keskittymis-fragmentoitumis- ja entropiamittojen avulla*. *Politiikka* 4, 1970, 293—317.

¹³ Jaakko Nousiainen. *Eduskunta aloitevallan käyttäjänä*. Porvoo 1961, 73—83.